
Koncepce rovnováhy moci ve 20. století

Jiří Šedivý

Po první světové válce se mezinárodní vztahy začínají v anglosaském světě prosazovat jako samostatný studijní obor. Tehdejší koncepce byly do značné míry poznamenány všeobecným (a částečně mylným) přesvědčením, že světová válka byla důsledkem tradiční *realpolitiky* rovnováhy moci.¹ Nový obor si za svůj cíl proto stanovil nalezení alternativy k *realpolitice*, a to prostřednictvím skutečně objektivní, nestranné, vědecké, multidisciplinární analýzy mezinárodních vztahů a politiky, která bude oproštěna od nemorálních koncepčních stereotypů minulosti. Výsledkem sociálních změn způsobených válkou byl vstup veřejnosti a jejího mínění do mezinárodní politiky. „Kampaň za popularizaci mezinárodní politiky začala v anglosaských zemích ve formě agitace proti tajným smlouvám,“ píše E. H. Carr. Tato agitace pak vyústila ve „zrod nové vědy“. V prvních desetiletích existence nového oboru převládal proud, který Carr nazval utopickým.²

Utopické nebo – řečeno pozdější terminologií – idealistické koncepce vycházely ze zcela jiných předpokladů o podstatě mezinárodních vztahů, než tomu bylo v případě realismu. Základním předpokladem nebyla inherentní konfliktnost realisticky vnímaných mezinárodních vztahů v prostředí anarchie, nýbrž harmonie zájmů. Konflikt nebyl považován za přirozenou regulativní součást mezinárodní politiky, ale za odchylku od normy. Koncepce rovnováhy moci pak byla idealisty kritizována jako jeden z hlavních zdrojů konfliktů, válek a všeho zla v mezinárodní politice. Idealistické koncepce vycházely z praktické zkušenosti a k praxi též směřovala jejich doporučení.

Utopická reakce

Jedním z nejpřísnějších kritiků rovnováhy moci byl architekt poválečného systému Společnosti národů, americký prezident Woodrow Wilson. Odmítal podstatu koncepce spočívající v „určování rovnováhy mečem, který byl hozen na jednu či druhou stranu“. Wilson byl přesvědčen o tom, že v první světové válce bojovaly svobodné národy s cílem „skoncovat s těmito věcmi [rozuměj s rovnováhou moci – pozn. aut.] jednou provždy“.³ Nabízí se však námitka, že zapojení Spojených států do první (ale též do druhé) světové války lze interpretovat jako rozhodnutí založené především na imperativě koncepce rovnováhy moci. USA sehrály roli balancéra, který se připojil na lehčí miskou vah s cílem zabránit nastolení hegemonie na evropském kontinentě. Ovládnutí starého kontinentu jednou mocností mohlo totiž v konečném důsledku ohrozit globální ekvilibrium, a tím i americké mocenské zájmy.⁴

Poválečný řád, založený na wilsonovských principech rovnosti národů, na právu na sebeurčení, na vládě zákona a upevňovaný procesy odzbrojení a mírového řešení konfliktů v rámci systému kolektivní bezpečnosti, měl být antitezí tradiční *realpolitiky*, která byla prakticky uskutečňována prostřednictvím rovnováhy moci, tajné diplomacie a přeskupováním nestálých aliancí.

Analýza selhání wilsonovské koncepce je mimo rozsah této práce. Bez dalšího hlubšího dokazování proto akceptujeme hypotézu, že hlavní koncepční slabinou nového řádu, která

nakonec rozhodující měrou přispěla k jeho zhroucení, nebyla nedostatečnost koncepce kolektivní bezpečnosti jako takové.⁵ Mnohem spíše byl debakl systému Společnosti národů způsoben tím, že v sobě neorganicky sdružoval různorodé prvky kolektivní bezpečnosti a rovnováhy moci. Výsledný hybrid umožňoval jak *appeasement* ze strany zemí tábora *status quo* (který mohl být omlouván nejasnými kompetencemi a slabým exekutivním potenciálem systému kolektivní bezpečnosti), tak průraznou mocenskou politiku zemí revize, kterou toto mocensky nevyhraněné a měkké prostředí dovolovalo. V neposlední řadě byl systém Společnosti národů původně projektován s představou účasti Spojených států v roli vůdčí mocnosti mocensky dostatečně vybavené k tomu, aby jej mohla udržovat v ekvilibriu a vahou své moci kompenzovat systémové slabiny.⁶

Realistická odpověď

Zatímco ještě v roce 1937 existovalo v Evropě přibližné ekvilibrium – jak tvrdí Gulick –, následující expanzivní kroky Německa vedly k jeho narušení, poté k zhroucení a nakonec k válce. Adolf Hitler, který rovnováhu moci označil v roce 1941 jako „*nic jiného než dezintegraci a dezorganizaci kontinentu*“,⁷ zorganizoval Evropu prostřednictvím mocenského monopolu Německa. Na přechodnou dobu tak v praxi uskutečnil kontinentální *hegemonii* jedné mocnosti, tedy antitezi *ekvilibria* jako optimálního stavu systému rovnováhy moci. Poválečný vývoj v Evropě lze pak interpretovat též jako snahu o nalezení nového ekvilibria systému. Jedním z hlavních problémů hledání nového řádu v Evropě se měl stát Sovětský svaz. Stalin chápal meziválečný systém jako prostředek k „*utlačování*“ SSSR a již v roce 1940 prohlásil v rozhovoru s britským diplomatem, že Moskva přijme „*veškerá opatření, aby zabránila znovunastolení staré rovnováhy moci v Evropě*“.⁸

Badatelé zabývající se mezinárodními vztahy reagovali na reálný vývoj podobně, jako tomu bylo po první světové válce – odmítnutím doposud převládajících koncepcí. Odpovědí na meziválečný utopismus byl nástup realistické školy, doprovázený návratem koncepce rovnováhy moci. Řada myšlenek a podnětů vzniklých v této „*první velké diskuzi*“ v rámci teorie mezinárodních vztahů byla realizována v praxi strategií zadržování komunismu.

Ve svých úvahách o podobě poválečného řádu došel americký politolog Arnold Wolfers v roce 1940 k závěru, že v Evropě bude nutné vrátit se k rovnováze moci jako k „*jediné alternativě k dominanci jednoho národa či jedné skupiny národů nad ostatními*“. Wolfers je realista a uvědomuje si, že rovnováha moci není ideální metodou. Nicméně – jak sám dodává – „*všechna ostatní řešení jsou ještě více znechucující*“.⁹ O rovnováze moci, tentokrát však v globálním rozměru poválečného řádu, uvažoval ve své knize *America's Strategy in World Politics* Wolfersův kolega z Yale, geopolitik Nicholas Spykman. Opět v realistickém duchu umění možného došel k závěru, že v „*mezinárodní společnosti (society), v níž si státy chtějí zachovat svou nezávislost jak proti světové uzurpacii, tak proti světové vládě prostřednictvím federace, je rovnováha moci jediné, co se blíží řádu*“.¹⁰

V praktické rovině se rámcem a zároveň garantem poválečného řádu měla stát Organizace spojených národů. Lze souhlasit s názorem Michaela Sheehana, který je přesvědčen o tom, že OSN byla v mnohém pouze posílenou verzí Společnosti národů. Nová organizace se od své předchůdkyně lišila především rozšířením elementů realismu a potlačením rysů kolektivní bezpečnosti.¹¹ Vznikl tak v jistém smyslu opět koncepční hybrid, spojující v sobě idealistické prvky kolektivní bezpečnosti a realistické elementy rovnováhy moci. Zatímco Valné shromáždění reprezentuje v OSN zásadu rovnosti mezi státy, skupina stálých členů Rady bezpečnosti se podle záměrů jednoho z architektů této organizace, amerického prezidenta F. D. Roosevelta měla stát v podstatě obdobou evropské koncertní pentarchie XIX. století. Kromě příslušnosti k vítězné alianci byla kritériem výběru stálých členů také jejich relativní mocenská pozice. Právo veta v Radě bezpečnosti dále privilegizuje tuto skupinku rovnějších. Jejich exkluzivní pozice byla definitivně potvrzena legalizací práva

zemí velké pětky na výlučné vlastnictví jaderných zbraní Smlouvou o nešíření jaderných zbraní z roku 1968. Vytváření různých ad hoc koalic v rámci hlasovacího systému OSN, jejichž účelem je především ochrana a prosazování většinových zájmů, lze přirovnat k přeskupování aliancí v systému rovnováhy moci s cílem zabránit dominanci úzké menšiny či pouze jednoho státu.

V poválečné praxi mezinárodní politiky byly tedy momenty rovnováhy moci posíleny a v jistém smyslu institucionalizovány. Jak si ukážeme později, studená válka vnesla do teorie i praxe další nové prvky. V teoretické rovině se problému rovnováhy moci nevyhnul snad žádný poválečný autor. Zaměříme se proto na ty, kteří jsou pro naši analýzu rozhodující.

Hans J. Morgenthau: univerzální zákony

Po druhé světové válce jsou mezinárodní vztahy již definitivně uznávány jako autonomní studijní obor v rámci společenských věd. Zatímco v meziválečném období se tato disciplína zaměřovala spíše na definici objektu studia a jeho základních koncepcí, po druhé světové válce se objevují první pokusy o formulování velké teorie mezinárodních vztahů. Jedním z prvních, kdo se rovnováhou moci zabýval již v rámci širší teorie mezinárodních vztahů, byl dodnes uznávaný otec poválečného realismu, Hans J. Morgenthau. V úvodu ke své knize *Politics among Nations*, která vyšla poprvé v roce 1948, vyjadřuje přesvědčení, že „*existuje objektivní a univerzálně platná pravda o politických záležitostech... dostupná lidskému rozumu*“. V kapitole Rovnováha moci se pak snaží ukázat, že mezinárodní rovnováha moci je „*dílním projevem tohoto obecného sociálního principu*“.

Morgenthau používá termín rovnováha moci ve čtyřech významech:

- I) politika směřující k určitému stavu věcí,
- II) skutečný stav věcí,
- III) přibližně rovná distribuce moci,
- IV) jakákoli distribuce moci.

Potíž je však v tom, že v dalším textu autor používá bez jakéhokoli vysvětlení tento termín převážně ve smyslu *system*, tedy mimo jím předem vymezené významy. Jakkoli je Morgenthauovo pojetí rovnováhy moci (a „politiky mezi národy“ vůbec) sporné, žádná z pozdějších konceptualizací pojmu je nemůže v pozitivním či kritickém smyslu opomenout.¹²

Inis L. Claude: problém řízení (management) moci

Na nekonzistentní používání pojmu rovnováha moci Morgenthauem poukázal Inis L. Claude v knize *Power and International Relations*. Claude, veden snahou dobrat se co nejlépe k podstatě pojmu, věnuje rovnováze moci téměř jednu třetinu své studie. Na základě přehledu vývoje, významů a kritik rovnováhy moci rozčlenil tento pojem do tří kategorií. Třídícím hlediskem jsou sémantická pole pojmu, tedy významy, v nichž bývá pojem nejčastěji používán:

- I) popis situace,
- II) praktická politika,
- III) systém.¹³

V prvním, *situacním užití* je pojem chápán jako deskriptivní nástroj k popisu faktických mocenských vztahů, a to ve třech stavech:

a) *Ekvilibrium (equilibrium)*, popisující situaci, kdy jsou mocenské vztahy mezi státy či skupinami států přibližně či dokonale vyrovnané.

b) *Nerovnováha (disequilibrium)* jako opak ekvilibria. Claude cituje Nicholase J. Spykmana, který upozorňuje na skutečnost, že ve skutečné politice „*státy zajímá pouze rovnováha, která je v jejich prospěch. Nikoli ekvilibrium, ale dostatečná převaha je jejich cílem*...“ S odkazem na Arnolda Wolferse autor ilustruje potíž se subjektivním výkladem

pojmu; Francouzi pod pojmem *l'équilibre* ve skutečnosti rozumějí „převahu jedné skupiny mocností“, což autor dokládá poválečnou politikou Clémenceaua.

c) Jakákoli distribuce moci. Podobně jako termín teplota odkazuje na jistou termální situaci (tepla či chladu), odkazuje – jak se Claude domnívá – rovnováha moci na jisté rozložení moci (ekvilibrum či převahu).

Na rozdíl od čistě deskriptivního situačního užití druhé pojetí rovnováhy moci jako *politiky* hodnotící obsahuje v sobě normativní moment. Rovnováha moci bývá takto užívána jako „politika vytváření a udržení ekvilibría“, jindy jako „politika opatrnosti“, či jako „vodítka“ pro praktickou politiku. Ve skutečnosti – jak upozorňuje Claude – je však „politika rovnováhy moci“ často opět jen snahou o dosažení mocenské převahy. V tom případě je tato politika pouhým synonymem pro „mocenský boj“.

Za třetí a podle Claudova názoru nejčastěji se pojmem rozumí *systém*, chápaný ve smyslu „soustavy (uspořádání) fungování mezinárodních vztahů“ v prostředí, které je tvořeno větším množstvím států. V tomto kontextu se střetáváme především s možností, popřípadě s otázkou míry zasahování do regulace systému. Claude vychází z předpokladu, že cílem rovnováhy moci jako systému je dosažení a udržení stabilního ekvilibría. Z hlediska míry regulace pak abstrahuje tři modely tohoto procesu (nazývá je ekvibrace): automatický, semiautomatický, manuální.¹⁴

Model automatické stabilizace systému je založen na realistickém předpokladu existence nevyhnutelného a přirozeného boje o převahu mezi státy a stejně přirozeného odporu proti takovým pokusům. Dialektika akce a reakce udržuje systém ve stavu ekvilibría. Kořeny tohoto pojetí lze nalézt v mechanistických koncepcích přírody a světa (ekvilibrum jako výsledek působení fyzikálních zákonů) či v politické ekonomii *laissez faire* (ekvilibrum jako výsledek působení „neviditelné ruky“ trhu).¹⁵ Jiní teoretici se uchylují k biologickým analogiím, chápajíce ekvibraci jako výsledek působení jistého přirozeného pudu sebezáchovy, „přirorodního zákona“.¹⁶

Při vysvětlování druhého *modelu semiautomatické stabilizace* vychází Claude z historické zkušenosti britské tradice udržování ekvilibría na kontinentě.¹⁷ V rámci semiautomatického modelu je ekvilibrum udržováno činností jednoho balancéra, který musí disponovat dostatečnou mocí a zároveň vůlí k zasahování do systému. Balancér musí být částečně součástí systému, částečně stát mimo něj.

Model manuálně řízené stabilizace předpokládá především cílevědomou spolupráci většiny konstitutivních jednotek (států) uvnitř systému, a to na základě sdílené odpovědnosti za udržení ekvilibría. Řízení tohoto modelu bývá často přirovnáváno k šachové hře, a tudíž od státníků vyžaduje znalost pravidel, prozíravost a představitivost, jakou disponovali např. tvůrci a manažeři koncertu velmocí.¹⁸

Základní otázkou Claudeho studie je problém „řízení (management) moci“ v anarchickém systému. Rovnováha moci je pak jedním ze tří „organizačních vzorců“ (přístupů) k vyřešení tohoto problému. Autor tento vzorec definuje jako extrém decentralizovaného uspořádání ve sféře mocenské politiky; decentralizováno je jak vlastnictví moci (rozptýlené mezi jednotlivými státy), tak její řízení. Druhým vzorcem organizace a řízení moci je kolektivní bezpečnost. V tomto případě zůstává moc rozptýlena, její řízení je částečně centralizováno. Třetím vzorcem je světová vláda, která předpokládá centralizaci jak moci, tak jejího řízení. Claude však nechápe tyto vzorce jako koncepční protipóly, ale jako „*posloupné body kontinua, lišící se nejpodstatněji ve stupni centralizace moci a autority*“.¹⁹

Alespoň v rovině struktury jednotlivých systémů a jejich funkcí směřuje hypotéza kontinuity tří modelů regulace mezinárodní anarchie realismus s idealismem. Z našeho hlediska je tento přístup cenný zejména v tom, že odmítá zjednodušené chápání rovnováhy moci a alianční politiky jako protikladu ke koncepci kolektivní bezpečnosti. Pomocí Claudeho kontinuálního modelu distribuce moci a autority lze navíc úspěšně vyřešit problém koncepčního uchopení hybridních organizačních struktur typu OSN, na což zúžené pohledy tradičního realismu či idealismu nestačí.

Hedley Bull: mezinárodní společnost

Obdobné otázky si ve svém hlavním díle *The Anarchical Society* kladl politolog a jeden ze zakladatelů britské školy „mezinárodní teorie“ Hedley Bull:²⁰ Co je rovnováha moci? Jak může přispět k mezinárodnímu řádu? Jaká je její relevance pro současnost? Svým způsobem zašel Bull ve smíření realismu s idealismem dále než Claude, když ke strukturně-funkčním kritériím přidává normativní kritérium. Bullova definice rovnováhy moci odpovídá Vattelovu statickému chápání ve smyslu ekvilibria (jako relativně rovnoměrné distribuce moci). K dosažení toho stavu vede řada různých cest. Autor pojem rozebírá nejprve ve čtyřech ideálních rovinách, vymezených párovými hledisky:

I) *Jednoduchá* rovnováha moci (dvou mocností) a *komplexní* (tři a více).

II) *Obecná* rovnováha moci (absence převládající mocnosti v celém mezinárodním systému) a *místní* (v jedné oblasti či části systému). Rozdíl mezi obecnou a místní rovnováhou moci nelze však zaměňovat s rozdílem mezi *dominantní* (někdy také centrální) a *podřízenou* rovnováhou. Např. studená válka je dominována centrální rovnováhou mezi USA a SSSR a jí jsou podřízeny rovnováhy (např. na Středním východě či v rámci indického subkontinentu).

III) Rovnováha moci má stránku *subjektivní* (percepční) a *objektivní* (aktuální). Čím větší je propast mezi nimi, tím křehčí rovnováha (tedy ekvilibrium) bývá.

IV) *Náhodná* rovnováha (vzniklá nevědomě) a *záměrná*. Tento pár bývá často mylně zaměňován s rovnováhou svobodně zvolenou (předpokládá svobodu rozhodování a akce) a determinovanou (strukturou mezinárodních vztahů).

Bull nalézá tři historické *funkce rovnováhy moci*. Především je to ochrana systému před jeho transformací v univerzální říši (obecná rovnováha). Další funkcí je zachování existence států (místní rovnováha). Konečně třetí funkcí je vytváření podmínek pro existenci institucí, na nichž závisí mezinárodní řád a jeho stabilita – diplomacie, válka, mezinárodní právo, velmocenská kontrola a řízení systému. Bull je v duchu realismu přesvědčen o tom, že hlavní funkcí rovnováhy moci není zabránit válce, ale zachovat systém a ekvilibrium. Z toho vyplývá paradox principu rovnováhy, který Bull formuluje následovně: Zatímco existence rovnováhy moci je základní podmínkou fungování mezinárodního práva, kroky k udržení rovnováhy mnohdy zahrnují porušení mezinárodněprávních zásad.

Chápáním rovnováhy moci jako předpokladu a zároveň záruky existence a fungování institucí, které moderují mezinárodní anarchii (mezinárodní právo, instituce, režimy, diplomacie), Bull navazuje na grotiovskou tradici víry v možnost vnést racionálními prostředky relativní řád do mezinárodní anarchie, a tak vytvářet „mezinárodní společnost“.²¹ Autor je přesvědčen o tom, že „*prvky společnosti vždy byly a zůstanou přítomny v moderním mezinárodním systému*“.²² Bull realisticky staví řád na první místo a připouští konflikt jako přirozenou součást mezinárodní anarchie. Zároveň však tvrdí, že řád nemůže být stabilní bez práva a spravedlnosti, bez solidarity a tolerance k pluralitě.²³ Podobného vybočení z hobbesovského paradigmatu realismu jsme si všimli již u některých autorů XVIII. století (Gibbon, Fénelon, Rousseau). Vzpomeňme ostatně, že i Vattel, k jehož definici rovnováhy moci se Bull hlásí, vnímal Evropu v rovnováze moci jako „*svého druhu republiku*“.²⁴

Kenneth Waltz: vliv struktury na chování států

Waltzova práce *Theory of International Politics* z roku 1979 vlila novou energii skomírajícímu realismu. Rozšířením analytického rámce realismu o strukturní rovinu analýzy a interpretace (což autor naznačil – aniž by však použil pojem struktura – již ve své práci z roku 1959 *Man, the State and War*) a zdůrazněním vlivu struktury mezinárodních vztahů na chování států našel Waltz i nový úkol pro koncepci rovnováhy moci.

V rámci svého pokusu o vytvoření komplexní, velké teorie mezinárodní politiky Waltz

chápe rovnováhu moci jako specifickou, samostatnou teorii.²⁵ Úkolem teorie rovnováhy moci je vysvětlovat výsledky mezinárodní politiky, která je prováděna a zároveň zdůvodňována metodou *realpolitiky*. Tyto výsledky jsou určovány „strukturními zábranami“ systému mezinárodní politiky. A především tyto zábrany by měla teorie rovnováhy moci identifikovat, popisovat, analyzovat a vysvětlovat. Waltz dokonce tvrdí, že „*existuje-li vůbec zřetelně politická teorie mezinárodní politiky, je to teorie rovnováhy moci*“. Přestože je přesvědčen o tom, že rovnováha moci je hlavním organizačním principem mezinárodní politiky, nelze – jak sám varuje – od její teorie očekávat vysvětlení všech motivů chování jednotlivých států, podobně jako – řečeno Waltzovými slovy – „*obecná teorie gravitace nevysvětlí zákruty dráhy padajícího listu*“.

Morton Kaplan: pravidla hry

Zatímco se dosud zmínění autoři zabývali především obsahem pojmu a funkcemi rovnováhy moci, Morton Kaplan definoval podmínky existence systému rovnováhy moci a pravidla hry, jejichž dodržením se systém stane skutečně rovnovážným. Podle jeho názoru je v systému rovnováhy moci jediným přípustným činitelem suverénní stát. Systém pak musí být tvořen nejméně pěti velkými mocnostmi, jejichž primárním cílem je bezpečnost. Zbraně, jimiž mocnosti disponují, nesmějí být jaderné. Jednotlivé státy musejí být schopny vytvářet spojenecké svazky a aliance.

Jsou-li tyto podmínky splněny, státy by se měly řídit šesti pravidly:

I) Každý činitel se musí snažit zvýšit svůj potenciál (tedy zdroje, prostředky, sílu), ale na druhé straně musí dávat přednost vyjednávání před bojem.

II) Každý činitel musí raději bojovat než ztratit šanci zvýšit svůj potenciál.

III) Pokud hrozí eliminace jednoho ze základních národních činitelů (tedy jedné z velkých mocností), je nutné zastavit boj.

IV) Je třeba oponovat každé koalici nebo státu, který směřuje k získání pozice převahy vůči zbytku systému.

V) Je nutné omezovat činitele, kteří prosazují nadnárodní princip organizace systému.

VI) Poraženému či jinak vyloučenému státu musí být umožněn návrat do systému.²⁶

Kaplanův model je v podstatě ideální abstrakcí systémů rovnováhy moci zlatého věku a především v tomto historickém kontextu může nalézt případné uplatnění. Nicméně z pohledu širšího chápání koncepce rovnováhy moci je hlavním nedostatkem tohoto modelu jeho značně reduktivní podstata. Vylučuje totiž možnost existence rovnováhy moci v systémech tvořených méně než pěti státy a odmítá do koncepce rovnováhy moci zahrnout jadernou rovnováhu teroru. Navíc Kaplanova pravidla jsou vnitřně rozporná, a to především v důsledku dogmatického přijímání předpokladů realismu. Kaplan na jedné straně počítá s tím, že stát je racionálně jednající a kalkulující činitel. Na druhé straně ho však nabádá k boji (tedy k rozšíření moci), hrozí-li ztráta možnosti zvýšení potenciálu, což (zde souhlasíme s Raymondem Aronem) „*není ani racionální, ani rozumné*“.²⁷ W. H. Rikers kritizuje především Kaplanův předpoklad racionality směřování k ekvilibriu. „*Racionální činitelé chtějí zvítězit*,“ formuluje Rikers svůj strategický princip, a proto „*nepodpoří systém rovnováhy moci, budou-li mít možnost připojit se k vítězné koalici*“.²⁸

Kaplan tak spíše mimoděk poukázal na základní potíže teoretizování o mezinárodních vztazích, kterou je nemožnost vtěsnat tuto dynamickou a živou oblast do svěrací kazajky rigidních koncepcí a pravidel. Implicitně též odhalil jednu z největších slabín realismu, kterou je rozpor mezi předpokladem racionálního rozhodování států a předpokladem neomezené touhy (tedy vlastně iracionálního instinktu) států rozšiřovat moc. Kaplan (rovněž nechtěně) poskytuje argumenty těm kritikům koncepce rovnováhy moci, kteří tvrdí, že rovnováha moci slouží pouze zájmům velkých mocností a že ignoruje a ničí menší státy. Pokud se týká metody řízení (managementu) moci, Kaplanův systém podle mého názoru nepotřebuje žádné instituce, tedy žádný „politický subsystem“. Morton Kaplan věří v automaticčnost

jeho fungování a seberegulace; zatímco v doktríně *laissez faire* je trh řízen „neviditelnou rukou“ konkurence, tento systém je „neformálně řízen vlastním zájmem (*self-interest*)“ jeho konstitutivních jednotek – států.²⁹

Rovnováha moci v atomovém věku

Kaplanův model popírá relevanci koncepce rovnováhy moci pro situaci studené války, a to jak v rovině strukturní (podmínka existence nejméně pěti činitelů, navíc vyzbrojených pouze konvenčními zbraněmi), tak v rovině normativní (požadované respektování řady pravidel mezi státy v systému předpokládá shodu, či alespoň značnou konvergenci v celé řadě zájmů – vyžaduje aronovský „homogenní systém“). Praxe však ukázala, že koncepci rovnováhy moci lze úspěšně aplikovat i v „heterogenním systému“ mezinárodní politiky v období studené války,³⁰ který byl navíc bipolárně rozpolcen do bloků disponujících jadernými zbraněmi. Hedley Bull upozorňuje na nedorozumění, na němž bývají tyto a podobné kritiky nejčastěji založeny, tj. na sklon zaměňovat současné formy rovnováhy moci s tradičním evropským systémem XVIII. a XIX. století.³¹ Není nutné zdůrazňovat, že toto sporné východisko (historicismus) je u jednotlivých autorů dále komplikováno rozkolísaností jejich chápání pojmu rovnováha moci.

Morton Kaplan se mýlí, když tvrdí, že systém rovnováhy moci musí podobně jako evropský koncert obsahovat nejméně pět prvků.³² Shodný strukturní argument podporuje John W. Burton, jenž se domnívá, že koncepce rovnováhy moci je irelevantní pro celé XX. století. Prvním důvodem je podle jeho názoru obtížnost vytvářet a přeskupovat aliance v nepružné mocenské konfiguraci XX. století. Druhým pak přesvědčení, že jaderná bipolarita druhé poloviny našeho století ruší možnost dosažení ekvilibria, které lze nastolit pouze vytvářením aliancí v pluralitním systému malých států.³³ Pochybnost o vhodnosti aplikace koncepce rovnováhy moci na situaci jaderného věku vyslovuje s podobnými argumenty též Raymond Aron.³⁴

A. F. K. Organski ve své kritice relevance koncepce rovnováhy moci v atomovém věku poukazuje na dvě moderní ekonomicko-sociální síly – nacionalismus a industrializaci, které transformovaly podstatu mezinárodní politiky. Iracionální síly nacionalismu vedou války do totálních extrémů (na rozdíl od omezených válek XVIII. století). Industrializace mění obsah pojmu moc, kterou již nelze poměřovat tradiční vojenskou silou, nýbrž ekonomickou silou a potenciálem. Tudíž – uzavírá Organski – „*teorie, předpokládající, že hlavní cestou k moci státu je vedení válek a formování aliancí, opomíjí nejdůležitější vývoj moderní doby*“. Další silou, která znemožňuje fungování tradičního mechanismu rovnováhy moci, je – jak tvrdí Organski – ideologie. Je proto „*prostě pošetilé domnívat se, že by se Rusko a Čína mohly rozejít na základě mocenské rivality a že Čína by mohla být získána pro Západ*“.³⁵

V praxi ovšem tento odhad o deset let později od základu vyvrátil Henry Kissinger svou triangulární strategií, která byla založena právě na teorii rovnováhy moci, aplikované v globálním měřítku. Relativní úspěch této strategie zároveň prokázal, že imperativy mocenské politiky (včetně aspektů rovnováhy) mohou být silnější než ideologické zábrany heterogenního systému. Kissinger také na konci 60. let upozorňuje na skutečnost, že tradiční, teritoriální kritéria pro kalkulaci rovnováhy moci již nelze aplikovat. V současnosti – říká autor – lze značného nárůstu moci dosáhnout uvnitř státu (např. získáním jaderných zbraní). Ke skutečně zásadním změnám v rovnováze moci tedy dochází uvnitř území svrchovaného státu.³⁶ Stejně tak je i Kenneth Waltz přesvědčen o tom, že teorii rovnováhy moci lze aplikovat i na vztah mezi dvěma státy. Mění se pouze metoda vyrovnávání; místo tradičního přeskupování aliancí a uzavírání společenství lze ekvilibria dosáhnout akumulací moci z vnitřních zdrojů.³⁷

My dnes můžeme již bezpečně prohlásit, že to byla moc akumulovaná především z vnitřních zdrojů, která během studené války tvořila základní materiál k udržování ekvilibria. Jaderné zbraně pak byly rozhodujícím zdrojem moci a zároveň jejím symbolickým atribu-

tem. Lze podpořit názor, že vzájemné jaderné odstrašení bylo „klasickou myšlenkou rovnováhy moci v moderním převleku, ... jejím přímým potomkem“.³⁸ Ostatně byl to Winston Churchill, „poslední politik XIX. století“, jenž na počátku 50. let zavedl pojem „rovnováha teroru“. Michael Mandelbaum je přesvědčen o tom, že „systém po roce 1945 byl balancován stejně, jak tomu bylo před Napoleonem a po něm. Ze stejných základních podmínek – anarchie – vzešel stejný výsledek – ekvilibrium, definované jako absence převahy.“³⁹ Podobně se Glenn Snyder domnívá, že i v jaderném věku je „teorie rovnováhy moci stále obecně platná a je stále vhodným modelem alespoň určitých aspektů současné světové politiky. Nová vojenská technologie neukončila, ale pouze modifikovala procesy rovnováhy moci.“⁴⁰

Z výše uvedeného vyplývá, že i v heterogenním systému studené války lze nalézt sjednocující momenty, společné zájmy a sdílené hodnoty, které umožňují fungování rovnováhy moci. Podobně jako konvergence mocenských zájmů pomohla na počátku 70. let překonat ideologickou propast mezi USA a Čínou, vzájemné jaderné odstrašení mezi USA a SSSR by nemohlo fungovat bez sdílení jistých základních hodnot a zájmů. Základní hodnotou pro obě strany bylo přežití lidstva. Ve společném zájmu bylo předejít přímé konfrontaci mezi Východem a Západem, která by téměř neodvratně přerostla v globální jaderný konflikt. Obě země, každá na základě své ideologie, proto kultivovaly strategickou kulturu neuzítí jaderné zbraně. Supervelmoci si rozuměly na nejvyšší, jaderné úrovni, a to při oboustranném vědomí jistých nepřekročitelných mezí. Vznikl tak svého druhu zvláštní či výlučný vztah, který přetrvává, byť v modifikované podobě až do současnosti.

Sovětská teorie: korelace světových sil

Ačkoli je zřejmé, že sovětská politická praxe respektovala moc a její vyvažování, v politické teorii a propagandě Sověti koncepci rovnováhy moci odmítali. Marxistická kritika ji považovala za zastaralou, přečnující kvantitu vojenské moci států a nedoceňující kvalitu síly idejí. Dalším sporným bodem bylo rozdílné chápání podstaty mezinárodní politiky. Marxismus chápe mezinárodní vztahy jako válčiště, na němž se odehrává třídní boj. Jinými slovy, jde o pokračování domácího třídního boje v širším, mezinárodním měřítku. Společenská třída je tedy základním činitelem rovněž v oblasti mezinárodních vztahů a politiky. Stát – pro západní teorie tradiční a klíčový činitel, pro marxisty pak „cizopasný produkt nesmiřitelnosti třídních rozporů“ – je odsouzen objektivními zákony společenského vývoje k odumření.⁴¹

Nicméně projev Andreje Ždanova na ustavující konferenci Informbyra na podzim roku 1947 lze též interpretovat jako oficiální sovětské potvrzení procesu poválečné transformace evropského systému více států v systém bipolární rovnováhy moci. Ve druhé polovině padesátých let pak Nikita Chruščov vyhlásil, že se „korelace světových sil“ (tedy poměr či rovnováha sil třídních, ideologických, vojenských, politických, ekonomických, sociálních, etických a jiných) od konce druhé světové války změnila. Podle sovětského vůdce to znamená, že „v současných podmínkách se rovnováha sil významně změnila ve prospěch socialismu“, jehož konečné vítězství je proto na dosah.⁴² Podle sovětských teoretiků byla koncepce korelace sil zároveň širší a subtilnější než zastaralá a subjektivní západní koncepce rovnováhy moci, která zužovala analýzu mezinárodních vztahů na problém moci států a jejich vojenské síly. Sověti oproti tomu vyzdvihovali svou koncepci jako „objektivní kategorii, reflektující objektivně existující podmínky v mezinárodní sféře a objektivní historické tendence“.⁴³

Při bližším pohledu je však zřejmé, že koncepce korelace světových sil má s koncepcí rovnováhy moci více momentů shodných než odlišných. Především obě používají mechanistickou metaforu rovnováhy. Chápe-li sovětská teorie korelaci jako rovnováhu řady sil (třídních, ideologických, sociálních, etických atp.), pak toto není v rozporu s obecně přijímaným západním pojetím moci. Zmíněné síly lze chápat jako složky (kvantitativní i kvali-

tativní), které se dohromady skládají v agregátní proměnnou – moc. Základním rozdílem mezi západní a sovětskou teorií tak zůstává názor na charakter rozhodujících činitelů mezinárodních vztahů. V prvním případě je to stát, ve druhém společenská třída. Praxe sovětské zahraniční politiky však byla mnohem blíže tradiční západní *realpolitice* rovnováhy moci než marxistickému ideologickému modelu mezinárodních vztahů.⁴⁴

Rovnováha moci a konec studené války

Konec studené války a definitivní rozpad systému bipolární rovnováhy moci a teroru ve druhé polovině 80. let vyvolaly v kruzích praktické i teoretické politiky rozsáhlé diskuze o podobě budoucího „nového řádu“. V reakci na *realpolitiku* studené války a po zkušenostech s koncepčními odpověďmi, které poskytla teorie mezinárodních vztahů na dvě světové války, bylo přirozené očekávat, že se těžiště hledání nového řádu posune směrem k idealismu. V tomto směru snad nejdále zašla odvážná liberální teze „konce dějin“ Francise Fukuyamy a na přelomu 80. a 90. let se stala významným referenčním bodem praktických i teoretických diskuzí a sporů.⁴⁵ Nicméně i z tábora realismu vyšly vize budoucnosti, z nichž se některé explicitně hlásily ke koncepci rovnováhy moci.

Kromě standardních realistických východisek společným jmenovatelem těchto koncepcí je obava z nestability a z inherentní konfliktnosti multipolárního systému vznikajícího z trosek relativně spolehlivé bipolární stability studené války. Důsledkem rozpadu monolitních bloků, v jejichž rámci byla moc koncentrována kolem dvou center (pólů), je rozptýlení moci mezi více mocenských center. Realisté očekávali vznik nové, tentokrát multipolární struktury mezinárodních vztahů a z toho vyplývající návrat rovnováhy moci jako základního principu regulace nového uspořádání.

Henry Kissinger odmítl idealistická očekávání harmonického řádu a tvrdil, že „*nový mezinárodní řád bude charakterizován mnoha centry moci, a to jak uvnitř regionů, tak mezi nimi*“. Historie podle jeho názoru zná pouze dvě cesty k mezinárodní stabilitě – hegemonii nebo ekvilibrium. Vzhledem k tomu, že USA nedisponují dostatečnými prostředky k udržování stability prostřednictvím hegemonie, bude nutné uchýlit se ke koncepci rovnováhy moci. V systému „globální multipolarity“, který bude tvořen několika mocenskými centry – USA, Evropa, Japonsko, Rusko, Čína, popřípadě též Indie –, se skrývá konfliktní potenciál. Kissinger věří, že pokud Spojené státy dokáží hrát v této konfiguraci roli balancéra (podobně jako Velké Británie v XVIII. a XIX. století vůči Evropě), lze zabránit silovému řešení těchto potenciálních konfliktů.⁴⁶ Funkci balancéra budou Spojené státy plnit i ve vztahu k evropskému ekvilibriumu. Kissinger se domnívá, že „*Velká Británie a Francie nemohou bez Ameriky udržet politickou rovnováhu v Evropě*“.⁴⁷

Na evropskou rovnováhu moci se zaměřil i John Mearsheimer. Ten vychází z předpokladu, že „dlouhý mír“ v letech 1945–1990 mohl být udržen díky třem existenčním podmínkám (strukturním předpokladům), jejichž společné působení zároveň odlišilo toto období od jiných historických epoch. Prvním stabilizačním rysem byla přehledná bipolární bloková struktura, která je inherentně stabilnější než různá multipolární uspořádání. Druhým momentem byla rovnováha (ekvilibrium) vojenských sil mezi bloky. Třetím stabilizačním prvkem byla existence jaderných zbraní na obou stranách. Je pravděpodobné – dovozuje Mearsheimer –, že v důsledku rozpadu takto postaveného systému a následným vznikem multipolární mocenské struktury „*pozoruhodně vzroste možnost velké krize a války v Evropě*“.

Negativnímu vývoji a válce však lze zabránit za předpokladu, že USA a Velké Británie přijmou koncepci rovnováhy moci k udržování ekvilibria na starém kontinentě. Rozhodující bude podle Mearsheimerova názoru budoucí vývoj Sovětského svazu a Německa. Pokud se Sověti vrátí k „*minulému expanzionismu, a tak ohrozí status quo...*, jsme zpět ve studené válce. Nicméně, pokud Sověti přijmou politiku *status quo*, sovětská moc by mohla hrát klíčovou roli v balancování proti Německu.“ Dalším účinným nástrojem k prevenci

války v multipolární Evropě se má stát jaderné odstrašení. Spojené státy by proto měly povzbudit „omezenou a pozorně řízenou proliferační jaderných zbraní v Evropě“. Takto vyzbrojeno by mělo být především Německo.⁴⁸

Kissinger i Mearsheimer se na problém rovnováhy dívají optikou zahraniční politiky Spojených států. Jistému obrození koncepce rovnováhy moci se přirozeně nevyhnula ani Evropa. Reakce Velké Británie a Francie na plán sjednocení Německa, oznámený kancléřem H. Kohlem v prosinci 1989, probíhaly téměř v tradičním duchu rovnováhy moci. Předsedkyně britské vlády se snažila získat podporu Paříže s cílem společně zmařit, či alespoň oddálit německé sjednocení. Za zbožné přání označila M. Thatcherová názor, že sjednocené Německo lze „uzamknout“ (tedy vyvážit nárůst jeho moci) prostřednictvím federální Evropy. Toho lze dosáhnout pouze tradičními prostředky spolupráce evropských mocností – Velké Británie a Francie –, která musí být navíc posílena Spojenými státy. Naopak výsledkem prohlubování integrace – varuje Thatcherová – bude posílení německé dominance v Evropě.⁴⁹ Prezident F. Mitterrand reagoval na oznámení sjednocovacího plánu bleskovou cestou do Kyjeva, kde se údajně pokusil přesvědčit Michaila Gorbačova o nutnosti společného postupu proti sjednocení. Paříž však k velké lítosti Londýna dala opět přednost výlučnému vztahu s Bonnem a na sjednocení přistoupila.⁵⁰ I přesto však můžeme v těchto diplomatických výměnách zřetelně vystopovat pokus o vyvolání ducha trojdohody.

O osud evropského ekvilibria se obávají britští odpůrci integrace, kteří projekt Evropské unie interpretují jako snahu Německa o dosažení hegemonie na starém kontinentě. V reakci na německou integrační Ostopolitiku varoval vlivný komentátor deníku *The Times* před vytvářením německé střední Evropy, což je údajně umožněno tím, že „*Rusko, obvyklá mocnost vyvažující Německo, bylo dočasně odstraněno*“.⁵¹ Podobně toryovský politik a vyhlášený odpůrce Evropy John Redwood zdůrazňoval, že „*tradiční britskou rolí a britským zájmem bylo vyvažování moci v Evropě..., nevítáme proto megastátní Evropu*“, kterou vytvářejí Německo a Francie.⁵² Naopak kritik konzervativního euroskepticismu a současný britský ministr zahraničí Robin Cook interpretoval evropskou politiku kabinetu Johna Majora jako odklon od britské tradice rovnováhy moci. Všechny předcházející vlády byly natolik moudré, prohlásil tehdy ještě stínový ministr zahraničí Cook v roce 1996, že nikdy nevedly válku zároveň proti Francii a Německu. Pouze tato vláda však „*vytváří zahraniční politiku, která v jednom momentu jde proti celé Evropě*“.⁵³

Naopak současný francouzský ministr zahraničí Hubert Védrine chápe posilování evropské integrace, a tím i moci Evropy jako pojistku proti globální nadvládě jediné současné supervelmoci – Spojených států. Bez protiváhy silné Evropy „*existuje nebezpečí unilateralistického pokušení, riziko hegemonie*“ ze strany USA, prohlásil Védrine v srpnu 1997.⁵⁴

Zajímavou interpretaci evropské integrace prostřednictvím koncepce rovnováhy moci nabízí Ole Waever. Dynamika rovnováhy moci podle jeho názoru ovlivňuje Evropskou unii ve dvou rovinách. Uvnitř Evropské unie pracuje tato dynamika proti integraci. Státy se jen neochotně nechávají zbavovat své suverenity z obavy, že tím též ztratí možnost provádět vůči sobě navzájem politiku vyvažování. Tato tendence působí fragmentačně proti integraci. Naopak tlak vnějšího prostředí, který je podmíněn především vytvářením větších mocensko-hospodářských celků, integraci posiluje. Evropa se musí integrovat proto, aby byla schopna obstát v globálním systému rovnováhy moci. Waever uzavírá, že „*EU se cílevědomě snaží vyhnout znovuobjevení bezpečnostní soutěže mezi svými členy tím, že se pokouší přesunout dynamiku rovnováhy moci ze svého vnitřního prostoru do prostoru vně své oblasti*“.⁵⁵

Přesvědčení, že koncepce rovnováhy moci je stále relevantní, může dokládat řada dalších příkladů ze současné politické praxe. Na principu ekvilibria jsou např. založena jednání o kontrole zbrojení a odzbrojení, která byla od konce 60. let jedním ze základních momentů spolupráce mezi bloky Východu a Západu. Jejich prozatímním vyvrcholením jsou smlouvy řady START (*Strategic Arms Reduction Talks*) v jaderné oblasti a CFE (*Conventional Forces in Europe*) v oblasti konvenčního odzbrojení. Jako porušení rovnováhy moci

v Evropě je v Rusku vnímán proces rozšiřování NATO a z principů rovnováhy moci vychází též protiargumentace Moskvy.⁵⁶ Prostřednictvím koncepce rovnováhy moci lze hodnotit i společnou reakci Iráku, Íránu a Sýrie na vojenskou spolupráci, kterou rozvíjí Izrael a Turecko.⁵⁷ Růst moci Číny a jeho dopady na rovnováhu moci na Dálném východě vyvolává mj. otázku, jak tento proces regulovat – zadržováním, vyvažováním či integrací této asijské velmoci.⁵⁸

Autoři ročenky *Strategic Survey (1995/1996)*, kterou vydává Mezinárodní ústav strategických studií (IISS) v Londýně, se v úvodu publikace zamýšlejí nad možnými perspektivami a strategiemi zajištění mezinárodní bezpečnosti ve druhé polovině 90. let. Konstatují, že v tomto ohledu je nejdůležitějším současným tématem návrat koncepce rovnováhy moci do oblasti řešení mezistátních konfliktů. Nicméně „*zároveň s obnovenou zkušeností s účinností pravidel rovnováhy moci devatenáctého století pro zvládání tradičních krizí bude nutné, aby ji státy světa uměly kombinovat s technikou století jedenadvacátého – kterou je třeba ještě zdokonalovat – pro řešení substátního násilí... Stratégové musejí vyvažovat moc jiných států, ale musejí se též vyrovnat s mocí těch, kteří operují mimo systém států.*“⁵⁹

Tato formulace nám potvrzuje dvě důležité skutečnosti. Především, koncepce rovnováhy moci je stále aktuální pro mezinárodní vztahy v současném světě. Avšak vzhledem k sepětí rovnováhy moci se strukturálními podmínkami systému suverénních států (což ostatně postřehnul již David Hume) je relevance koncepce rovnováhy moci pouze částečná, omezená. Lze tedy konstatovat, že v mocensky různorodém a difuzním prostředí mezinárodní politiky konce XX. století, jehož hlavním rysem je vstup řady nestátních činitelů na scénu, význam této koncepce slábne. Děje se tak v přímé závislosti na probíhajícím „odstátňování“ mezinárodních vztahů. Jaké jsou tedy vzhledem k této systémové transformaci vyhlídky pro budoucnost koncepce rovnováhy moci? Než se pokusíme odpovědět na tuto otázku, bude užitečné připomenout některé současné kritiky koncepce.

Kritická diskuze o koncepci rovnováhy moci

Zmíněná marxistická kritika koncepce rovnováhy moci byla spíše okrajová, bez podstatnějšího vlivu na hlavní proud západního teoretického myšlení. Přirozeně mnohem vlivnější jsou kritické názory přicházející zevnitř západní tradice. Stranou ponecháme zpochybňování základních předpokladů realismu (státně-centrického, mocenského, konfliktního, racionálního), které jsou – ať přímo, či nepřímo – relevantní také pro koncepci rovnováhy moci.⁶⁰ Výchozím bodem nám může být Morgenthau, který svou kritiku zaměřil na *funkci* rovnováhy moci. Ten poukazuje na tři slabiny působení rovnováhy moci „*jako vůdčího principu mezinárodní politiky – na její nejistotu, její nereálnost a její neadekvátnost.*“⁶¹

Nejistota pramení z neexistence spolehlivých „kvantitativních kritérií“ pro měření moci.⁶² Na problém spolehlivé kvantifikovatelnosti moci ostatně upozorňoval již Francis Bacon: „*Velikost království a dominií v bohatství a teritoriu spadá pod míru a zřetelnost, které nemohou chybovat; ale není ve veřejných záležitostech ani předmětu, který by snáze podléhal chybě, než přesná míra a odhad sil a moci státu, není ani chyby, jejíž následky jsou nebezpečnější.*“⁶³ Stanley Hoffmann dokonce kategoricky tvrdí, že „*moc... není měřitelná.*“⁶⁴

Nereálnost rovnováhy moci je dána skutečností, že státy spíše než o rovnováhu (ekvilibrium) usilují o převahu a dominanci. Zde se ovšem projevuje další, podstatnější rozpor mezi závěry a východisky Morgenthaua. Ten na jedné straně očekává od politiky rovnováhy moci dosažení ekvilibria jako podmínky udržení stability a plurality systému (kterou chápe jako „zachování všech prvků systému“). Na druhé straně však v úvodu kapitoly o rovnováze moci konstatuje, že „*dvě období stability, jedno počínající rokem 1648, druhé v roce 1815, byly předznamenány rozsáhlou eliminací malých států.*“ Máme tomu rozumět tak, že předběžnou podmínkou stability systému je omezení jeho plurality snížením počtu jeho prvků eliminací malých států (což nutně znamená válku a posílení hegemonie moc-

ných)? Morgenthau tak bezděky otevírá kritickou otázku působení rovnováhy moci na pluralitu systému a zachování suverenity jeho států. Závěry o spíše eliminačním působení rovnováhy moci na pluralitu systému podporuje analýza Quincy Wrighta. Ten uvádí, že zatímco v roce 1500 existovalo v Evropě kolem 500 suverénních států, v roce 1938 jich bylo pouhých šestadvacet.⁶⁵

Je však sporné, zdali je vinna pouze rovnováha moci. Závěry antropologa Roberta Carneira naznačují, že jde o mnohem širší, dlouhodobou tendenci, neomezující se pouze na moderní historické období působení rovnováhy moci. Na základě analýzy údajů sahajících až do dob neolitu se Carneiro domnívá, že svět neodvratně spěje ke globálnímu impériu. Podle jeho názoru je pozvolné snižování počtu autonomních politických jednotek jedním ze základních sociálních principů. Růst průměrné rozlohy zbylých jednotek je logicky druhou stranou tohoto procesu. Tento trend je poháněn především soutěží o omezené zdroje.⁶⁶

S otázkou působení rovnováhy moci na pluralitu systému souvisí i problém války. Právě v tomto bodě bývají kritiky nejčastější a nejostřejší. Cobden tvrdí, že rovnováha moci „je příčinou válek“, podle Gulicka je „válka v rovnováze moci nevyhnutelná“.⁶⁷ Organski pak vysvětluje, proč tomu tak je: „Vztah mezi mírem a válkou se zdá být právě opačný, než jak se říká. Období rovnováhy [rozuměj ekvilibria – pozn. aut.], skutečné či vnímané, jsou obdobími válek, zatímco období vědomé převahy jsou obdobími míru.“ Ekvilibrium tedy zvyšuje nebezpečí války, protože vede každou ze stran k přesvědčení, že právě ona může vyhrát.⁶⁸ Organski má ze svého úhlu pohledu jistě pravdu. Každé hodnocení však záleží na určité interpretaci koncepce a na funkcích, jejichž výkon od rovnováhy moci očekáváme. Idealista, pro něž je válka úchylkou od normy, rovnováhu moci nikdy nepřijme. Realista, který hledá nejlepší možné v anarchickém systému, se spokojí s relativní stabilitou a s relativním mírem, které po většinu XVII. a XIX. století pomohly udržet rovnováhu moci.

Je však vůbec správné hledat zdroje relativní stability těchto období výhradně v působení rovnováhy moci? Podle Morgenthaua třetí slabina této koncepce – její *neadekvátnost* – spočívá právě v redukci vysvětlení chování států v letech 1648–1914 pouze na princip rovnováhy. Opomíjena je tak důležitost vlivu jisté intelektuální jednoty a morálního konsenzu (tedy – řečeno pojmem Raymonda Arona – homogenity systému, či regulativního působení prvků „mezinárodní společnosti“ v anarchickém systému suverénních států, jak o nich píše Bull), bez nichž podle Morgenthaua nemůže princip rovnováhy moci fungovat.

Doposud uvedené kritiky se zaměřují převážně na hodnocení funkce a výsledků rovnováhy moci z historického pohledu a dále zpochybňují její použitelnost v současné politice. Rovnováha moci je v jejich interpretacích koncepcí „amorální spíše než nemorální“.⁶⁹ Názory, které zpochybňují rovnováhu moci jako *nemorální princip*, označuje Claude nálepkou „wilsonovská kritika“.⁷⁰ Ta viní mechanismus rovnováhy moci z neschopnosti zabránit nejen první světové válce, ale též z nespolehlivého fungování v období zlatého věku. Wilsonovská kritika se však především zaměřuje na „nepřijatelné nízké standardy politické morálky“, které systém rovnováhy moci v sobě nese či které přímo generuje.⁷¹ Podle Gulicka je rovnováha moci navíc neslučitelná s demokracií, směřuje k jejímu „metodickému mýcení“. Agresivní mocenská politika, která je podle jeho názoru nutným a nevyhnutelným důsledkem působení rovnováhy moci, totiž vyžaduje omezování svobody projevu a ideologickou indoktrinaci, nutí občany sloužit v armádě a zvyšováním daní zároveň omezuje jejich hospodářskou svobodu. Konečným výsledkem je, že „demokratický proces projednávání politiky před jejím přijetím musí být zrušen ve prospěch mnohem výkonnější metody; demokracie se hýbou příliš pomalu“. Jednotlivec je pak postaven před dilema, zda má zůstat loajální k osobní křesťanské etice, či zabít bližního ve státním zájmu.⁷²

Wilsonovská kritika má své kořeny v humanismu, osvícenství a liberalismu. Rovnováhu moci identifikuje s *ancien régime* a jeho praktikami. Jako alternativu k mocenské *realpolitice* nabízí ideální spolupráci mezi národy na základě harmonie zájmů, která směřuje až k ustavení „světového státu“.⁷³ Můžeme se dohadovat, zda vytvoření ideálního (realista použije nejspíše přívlastku utopického) světového státu na základě harmonické spolupráce

nená být jakýmsi návratem do „města božího“ sv. Augustina, jehož brány se otevřou po zkrocení *libida dominandi* a po vytěsnění mocenské politiky z pozice společného jmenovatele mezinárodní politiky morálkou. Realista by ovšem mohl kousavě podotknout, že světový stát není nic jiného než extrémní podoba univerzální monarchie, absolutní antiteze ekvilibria v rovnováze moci.

* * *

Naznačením kořenů utopismu XX. století jsme se obloukem vrátili k počátkům naší diskuze. Není to samoučel, ale spíše připomínka motivu této studie. I tak zdánlivě samozřejmý pojem, jakým je rovnováha moci v běžném i odborném užívání, nelze chápat bez vystopování jeho genealogie. Každý pojem, každá koncepce či teorie společenských věd (a tím i mezinárodních vztahů) nejsou než hypotézou. Z toho vyplývá povinnost pojmy znovu a znovu definovat, a to na základě jejich falzifikace prostřednictvím konfrontace se sociální realitou. Tento nekončící proces výstižně (a s důrazem na jeho nedokonavost) nazval T. G. Masaryk „pojmové přesnění“.

Záměrem této studie nebylo podat vyčerpávající přehled,⁷⁴ ale spíše provést sondáž, mapující uzlové body na cestě vývoje pojmu rovnováha moci v kontextu dějin a současnosti politické teorie a praxe. S jistým překvapením shledávám, že výsledkem není kýžená pojmová jistota, ale spíše pravý opak. A. F. Pollard dochází ve své studii z roku 1923 k obdobnému závěru: „*Rovnováha moci může znamenat téměř cokoli; neznamena to však pouze, že je používána různými lidmi v rozdílném smyslu, nebo stejnými lidmi v různé době v rozdílném smyslu, ale v rozdílném smyslu stejnými lidmi a ve stejném čase.*“⁷⁵

Nebezpečí pojmového nedorozumění lze snížit, a to především promyšleným používáním relevantních termínů pro situace, které bývají jako rovnováha moci nepřesně popisovány – ekvilibrium, převaha moci, distribuce moci, mocenská politika, systém atp. V ostatních případech zodpovědnému uživateli pojmu nezbyvá nic jiného, než předem pojem a jeho případné vazby co možná nejpřesněji definičně vymezit.

Analýza nejnovějších použití pojmu rovnováha moci naznačila, že tato koncepce zůstává jedním z klíčových referenčních bodů myšlení a praxe v oblasti mezinárodních vztahů. Naznačil jsem též limity, nedostatky a zrádná místa jejího používání, které jsou ve své podstatě totožné s obecnými mezemi společenské vědy. Vždy je nutné mít na paměti, že koncepce, jejich případné hodnocení a kritiky neexistují ve vzduchoprázdnu. Jsou dílem konkrétních lidí, žijících v konkrétní historické situaci a ideové atmosféře. V našem případě jsme se u některých z uvedených autorů setkali s morgenthauovskou vírou v existenci „*objektivní a univerzálně platné pravdy o politických záležitostech*“, která je dostupná lidskému rozumu a již lze abstrahovat do teoretických koncepcí a pojmů. Autor této studie se domnívá, že tento normativně-ontologický přístup je přinejmenším zavádějící. Koncepce a teorie v mezinárodních vztazích slouží především jako nástroje deskripce a analýzy, systematizace a pojmového sjednocení, pomáhají k orientaci v komplexní realitě mezinárodní politiky. V teorii mezinárodních vztahů nenalezneme objektivní a konečné pravdy či univerzální zákony. Jejich prostřednictvím formulujeme hypotézy a zároveň pracujeme na jejich falzifikaci.

Ponecháme-li stranou samostatný a nikdy nekončící problém definice moci, samotná koncepce rovnováhy moci se bude proměňovat a vyvíjet především v závislosti na proměnách struktury mezinárodního prostředí. Zdá se, že v současném západním světě je relevantní její grotiovská forma, jak ji rozvinul Hedley Bull a pro jejíž strukturní popis lze snad nejlépe využít hypotézu kontinua, jak ji předkládá Inis L. Claude. Konec studené války byl milníkem a zároveň symbolem v procesu posilování kooperativních prvků „mezinárodní společnosti“ na úkor konfliktních momentů mezinárodní anarchie. Ačkoli tím historie neskončila, šíření liberalismu a demokracie, posilované a živěné globální informací a obchodem, se zdá být na postupu. Děje se tak přinejmenším v té části světa, kterou Fukuyama nazývá „posthistorickou“. S prohlubováním všestranné integrace a v závislosti

na odstátňování politiky mezi národy zde též mizí strukturální podmínky pro existenci systému rovnováhy moci. Na druhé straně v oblastech „historických“ (tedy v těch, kde vztahům mezi státy dominuje vojenská moc a síla), je rovnováha moci v tradičním duchu *realpolitiky* i nadále vlivným politickým rádcem, metodou, vodítkem a kritériem chování států, a proto i vhodným nástrojem pro jejich analýzu a vysvětlení.

Koncepce rovnováhy moci je však pouze dílčí, reduktivní teorií (teorie středního dosahu), je použitelná pro poznání vysvětlení pouze omezené oblasti jevů mezinárodní politiky a vztahů. Jak napsal Martin Wight, mechanistická metafora rovnováhy moci „*je pro popis mezinárodních vztahů užitečná pod podmínkou, že nepředpokládáme její schopnost vyčerpávat vše důležité, co o nich* [o mezinárodních vztazích – pozn. aut.] *lze říci*“.⁷⁶

¹ Tento značně zjednodušující názor kritizuje např. Paul A. Papayoanou ve studii *Interdependence, Institutions and the Balance of Power. Britain, Germany and World War I. International Security*, Vol. 20, No. 4, Spring 1996. Autor zde kriticky hodnotí dva konvenční názory: 1) že politika rovnováhy moci byla příčinou první světové války; 2) liberální předpoklad, že vzájemný obchod eliminuje potenciál válečného konfliktu. Autor nabízí syntézu realistického a liberálního názoru. Hospodářské vztahy Velké Británie s Německem měly jistý vliv na britskou analýzu situace, a to v tom smyslu, že Britové nevnímali německou politiku jako pouze a jen mocenskou *realpolitik*. Německo si na druhé straně bylo dobře vědomo hospodářské provázanosti předválečného liberálního obchodního systému. Cílem jeho politiky bylo však tento vzorec hospodářských styků změnit ve svůj prospěch, naposledy i vojenskou silou.

² Viz Carr, E. H.: *The Twenty Years Crisis*. Macmillan 1946, s. 2.

³ Cit. dle Gulick, E. V.: *The Balance of Power*. Pacifist Resesarch Bureau, Philadelphia 1943, s. 10.

⁴ Walter Lippmann se domnívá, že důvody, kterými Wilson obhajoval své plány a roli USA v nich byly „legalistické, morální a idealistické spíše než podstatný a vitální důvod, že bezpečnost Spojených států vyžadovala, aby žádné expandující imperiální mocnosti jako Německu nebylo dovoleno ovládnout Atlantský oceán. Národ nikdy jasně nechápal, proč USA vstoupily do války, protože mu nebyl vysvětlen tento jednoduchý a samozřejmý americký zájem.“ – Lippmann, W.: *U.S. Foreign Policy: Shield of the Republic*. Little Brown and Comp., Boston 1943, s. 37.

⁵ K problematice systému kolektivní bezpečnosti a hybridní podstaty systému Společnosti národů viz Šedivý, J.: *Kolektivní bezpečnost: sny minulosti či realita přítomnosti?* In: *Kooperativní uspořádání bezpečnosti v Evropě*. ÚMV, Praha 1997.

⁶ Srov. Carr, E. H.: *International relations between the two world wars (1919–1939)*. Macmillan, London 1947, zvláště části II–IV.

⁷ Cit. dle Wight, M.: *Power Politics*. Edited by Hedley Bull and Carsten Holbraad. Leicerster University Press and RIIA, London 1978, s. 182.

⁸ Tamtéž, s. 176.

⁹ Cit. dle Gulick, E. V.: cit. dílo, s. 9.

¹⁰ Tamtéž, s. 9.

¹¹ Viz Sheehan, M.: *The Balance of Power. History and Theory*. Routledge 1996, s. 161.

¹² Viz Morgenthau, H. J.: *Politics among Nations. The Struggle for Power and Peace*. 3rd edition. Alfred A. Knopf, New York 1962, s. 167–223.

¹³ Viz Claude, I. L., Jr.: *Power and International Relations*. Random House, New York 1962, s. 13–25.

¹⁴ Viz tamtéž, s. 40–51. K tomu je třeba dodat, že Claude také věnuje krátkou zmínku pojmu rovnováha moci, a to nikoli jako „definovatelné koncepti, ale jako symbolu realistického a opatrného přístupu k problému moci v mezinárodních vztazích.“ Srov. tamtéž, s. 37–39.

¹⁵ V pojetí Mortona Kaplana je rovnováha moci jedním ze šesti hypotetických modelů mezinárodního systému. Rovnováha moci jako systém pak „má sklony být udržována skutečností, že i když každý stát touží dominovat, musí hájit své vlastní zájmy, [tudíž – pozn. aut.] jednat tak, aby jakýkoli jiný stát nedosáhl podobného cíle. Mezinárodní systém je neformálně sřežen zájmy [jednotlivých států – pozn. aut.] jako »neviditelnou rukou« [trhu – pozn. aut.] Adama Smithe.“ Cit. dle Dougherty, J. E., Pfaltzgraff, R. L., Jr.: *Contending Theories of International Relations*. Harper & Row, New York 1981, s. 157. Kaplan v podstatě aplikuje teorii volného trhu na mezinárodní vztahy. Uskutečňování zájmů nezávislých jednotek (států) vede k optimálnímu výsledku – k relativní bezpečnosti pro všechny. Tato analogie však kulhá zejména v tom, že zatímco v hospodářské sféře je bankrot běžným (mnohdy ozdravným) jevem, zánik státu je považován za odchylku, způsobenou selháním rovnováhy moci.

¹⁶ V roce 1906 analyzuje Sir Eyre Crowe, stálý podsekretář pro zahraniční věci britské vlády, mezinárodněpolitickou situaci. Hovoří mj. o britské tradici udržování rovnováhy „přihazováním její [britské – pozn. aut.] váhy na jednu či druhou miskou vah, vždy na straně oponující politické diktatuře nejsilnějšího státu či skupiny“. Tato politika „nabývá formy přírodního zákona“. Cit. dle Organski, A. F. K.: *World Politics*. Alfred A. Knopf, New York 1968, s. 279. Tímto příkladem Organski ilustruje koncepci balancéra v teorii rovnováhy moci. Ačkoli hovoří

o „přirodním zákonu“, což implikuje automaticnost jeho působení, citovaný příklad odkazuje na model „semiautomatické“ stabilizace.

¹⁷ Výmluvnou ilustrací této politiky je expozé W. Churchilla z roku 1936 (pro konzervativní poslance zahraničního výboru britského parlamentu): „Čtyři sta let bylo zahraniční politikou Anglie stavět se proti nejsilnější, nejagresivnější, nejdominantnější mocnosti na kontinentu“ připojením se vždy ke slabším státům s cílem nastolit ekvilibrium. Plný text viz Churchill, W. S.: Druhá světová válka. I. díl. Blížící se bouře. Lidové noviny, Praha 1992, s. 189–193.

¹⁸ Claude nalézá v Kissingerově studii *A World Restored* řadu dovedností, charakterizujících kompetentního státníka – finesse, stratagems, intricacy, maneuver, masterful manipulation, diplomatic virtuosity. Viz Claude, I. L., Jr.: cit. dílo, s. 49.

¹⁹ Tamtéž, s. 129.

²⁰ Viz Bull, H.: *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. Macmillan 1977, s. 24.

²¹ Mezinárodní společnost existuje proto, že státy „si uvědomují určité společné zájmy a společné hodnoty“ a věří, že jsou navzájem „svázány společným souborem pravidel a institucí“. Tamtéž, s. 13.

²² Tamtéž, s. 40.

²³ Srov. Wheeler, N. J., Dume, T.: Hedley Bull's pluralism of the intellect and solidarity of the will. *International Affairs*, Vol. 72, No. 1, 1996.

²⁴ Též v grotiovském duchu (a v protikladu k úzké tradiční interpretaci rovnováhy moci pouze v rámci realistického paradigmatu, kterou označuje jako *adversarial balance*) hovoří Richard Little o „asociační rovnováze“ (*associative*). Ta je založena na racionálním a kooperativním přístupu k mezinárodní politice, vedeným zásadou *reciprocity*. Viz Sheehan, M.: cit. dílo, s. 167–169.

²⁵ Viz Waltz, K. N.: *Theory of International Politics*. Addison-Wesley Publishing Comp. 1979, s. 116–122.

²⁶ Viz Sheehan, M.: cit. dílo, s. 86–88.

²⁷ Aron, R.: *Peace and War*. Doubleday, New York 1966, s. 129.

²⁸ Cit. dle Deutsch, K.: *The Analysis of International Relations*. 2nd edn. Prentice Hall 1978, s. 173.

²⁹ Viz Dougherty, J. E., Pfaltzgraff, R. L., Jr.: cit. dílo, s. 157.

³⁰ Dle Arona je homogenní systém založen na shodě rozhodujících politických vůdců o základních principech a o nutnosti zachování systému. Heterogenní systém obsahuje stát či skupinu států, které tento základní konsenzus nesdílejí (z mocenských, ideologických, náboženských či jiných důvodů). Heterogenní systém existoval např. v období od vypuknutí Francouzské revoluce do roku 1815, především však v období studené války. Viz Aron, R.: cit. dílo, s. 2.

³¹ Viz Bull, H.: cit. dílo, s. 114–115.

³² Viz Dougherty, J. E., Pfaltzgraff, R. L., Jr.: cit. dílo, s. 157.

³³ Viz Burton, J. W.: *International Relations. A General Theory*. Cambridge University Press 1967, s. 57. Čtenáři jistě neunikne jistá tautologičnost těchto dvou argumentů.

³⁴ Srov. Aron, R.: cit. dílo, s. 125.

³⁵ Organski, A. F. K.: cit. dílo, s. 288–289.

³⁶ Srov. Kissinger, H. A.: *American Foreign Policy. Three Essays*. W. W. Norton & Company, New York 1969, s. 60–61. Viz též Kissinger, H. A.: *Diplomacy*. Simon & Schuster 1994, s. 703–732.

³⁷ Viz Waltz, K. N.: cit. dílo, s. 118. Obdobný názor, i když ne takto jasně formulovaný naznačuje první ze dvou Morgenthauových „hlavních vzorců rovnováhy moci“ – „vzorec přímé opozice“ (dvou mocností). Druhým je pak „vzorec kompetiční“ (nejméně tří mocností). Srov. Morgenthau, H. J.: cit. dílo, s. 173–177.

³⁸ Srov. Dougherty, J. E., Pfaltzgraff, R. L., Jr.: cit. dílo, s. 375 a 408.

³⁹ Cit. dle Sheehan, M.: cit. dílo, s. 171.

⁴⁰ Snyder, G.: *The Balance of Power and the Balance of Terror*. In: Seabury, P. (ed): *Balance of Power*. Chandler Publishing Comp., California 1965, s. 185–186.

⁴¹ Srov. Lenin, V. I.: *Stát a revoluce. Učení marxismu o státu a úloze proletariátu v revoluci*. Svoboda, Praha 1949. Viz též Sheehan, M.: cit. dílo, s. 148.

⁴² Srov. Seabury, P. (ed): *Balance of Power*. Chandler Publishing Comp., California 1965, s. 153–169.

⁴³ Blíže ke srovnání obou koncepcí viz Sheehan, M.: cit. dílo, s. 146–152.

⁴⁴ Srov. např. Hoffmann, E. P., Fleron, F. J., Jr. (eds): *The Conduct of Soviet Policy*. Aldine Publishing Comp., New York 1980, zejména část III.

⁴⁵ Srov. Fukuyama, F.: *The end of history? The National Interest*, summer 1989, s. 13–18. Viz též Fukuyama, F.: *Zapomeňte na Irák – historie je mrtvá*. Mezinárodní politika, 4/1990.

⁴⁶ Blíže viz Kissinger, H. A.: *Balance of Power Sustained*. In: Allison, G., Trevorton, G. F. (eds): *Rethinking America's Security. Beyond Cold War to New World Order*. The Council of Foreign Relations. New York 1992, s. 238–248.

⁴⁷ Kissinger, H. A.: *Diplomacy*, cit. dílo, s. 822.

⁴⁸ Blíže viz Mearsheimer, J. J.: *Back to the Future: Instability in Europe After the Cold War*. In: Lynn-Jones, S. M., Miller, S. E. (eds): *The Cold War and After. Prospects for Peace*. The MIT Press 1993, s. 141–192. Předpoklad stability bipolárního systému, která může být eventuálně posílána kontrolovaným šířením jaderných zbraní, přejímá tento autor od Kennetha Waltze. Srov. Waltz, K.: *The Spread of Nuclear Weapons: More May be Better*. Adelphi Paper No. 171. IISS, London 1981. Viz též Waltz, K.: *Theory of International Politics*. Addison-Wesley. Reading Mass 1979, s. 163–168.

⁴⁹ Viz Thatcher, M.: The Downing Street Years. Harper Collins 1993, s. 790–799. Tradiční britské chápání koncepce rovnováhy potvrdila Thatcherová v kapitole The German Problem and the Balance of Power.

⁵⁰ Jeden z diplomatických poradců prezidenta Mitterranda publikoval v té době následující názor: „Pokud by mělo znovusjednocené Německo příliš posílit svou váhu, pak bude nutné oprážit starou francouzsko-ruskou alianci.“ Cit. dle Szabo, S. F.: The Diplomacy of German Unification. St. Martin's Press 1992, s. 50. Dále srov. s. 46–51.

⁵¹ Rees-Mogg, W.: A too German Union. The Times, 20. 12. 1995.

⁵² Redwood, J.: Why British must speak for Europe. The Times, 21. 12. 1995.

⁵³ Webster, P.: Rifkind's warning heralds fresh problems in EU. The Times, 25. 10. 1995.

⁵⁴ France: A new foreign policy? The Economist, 6. 9. 1997.

⁵⁵ Waever, O.: Identity, Integration and Security. Solving the Sovereignty Puzzle in E.U. Studies. Journal of International Affairs, No. 2, Winter 1995, s. 396–398. K podobnému závěru, ovšem v rovině obchodní politiky Evropské unie, dochází Martin Wolf. Zatímco uvnitř Evropské unie dochází k harmonizaci obchodní politiky prostřednictvím její liberalizace, navenek se Evropská unie chová merkantilisticky, tedy konfliktně. Dynamika obchodních konfliktů je tedy přesouvána z vnitřního prostoru Evropské unie vně. Viz Wolf, M.: Cooperation or Conflict? The European Union in a liberal global economy. International Affairs, Vol. 71, No. 2, 1996.

⁵⁶ Viz Primakov, J.: Перспективы расширения НАТО и интересы России. Moskva 1993. Jonathan Eyal poznamenal k pozici Moskvy, že v ruském myšlení „stále existuje instinktivní odmítání chápat mezinárodní vztahy v jiných pojmech, než rovnováha moci a sféry vlivu“. Viz Eyal, J.: NATO's Enlargement: anatomy of decision. International Affairs, Vol. 72, No. 4, 1997, s. 716.

⁵⁷ Srov. Zaman, A.: Turkey tries to calm fears over alliance. Daily Telegraph, 16. 9. 1997. Viz též Israël et la Turquie inquiètent les pays arabes. Le Figaro, 3. 9. 1997.

⁵⁸ Srov. Christensen, T. J.: Chinese Realpolitik. Foreign Affairs, Vol. 75, No. 5, 1996. Viz též Lieberthal, K.: A New China Strategy. Foreign Affairs, Vol. 74, No. 6, 1995. Viz rovněž Segal, G.: East Asia and the Constraint of China. International Security, Vol. 20, No. 4, 1996.

⁵⁹ Strategic Survey 1995/1996. IISS, London OUP 1996, s. 5.

⁶⁰ Z mnoha článků a knih srov. např. Booth, K.: Human wrongs and International Relations. International Affairs, Vol. 71, No. 1, 1995. Viz též Dougherty, J. E., Pfaltzgraff, R. L., Jr.: cit. dílo, s. 124–127. Viz rovněž Hassner, P.: Beyond the three traditions: the philosophy of war and peace in historical perspective. International Affairs, Vol. 70, No. 4, October 1994. Viz též Keohane, R. O.: Theory of World Politics: Structural Realism and Beyond. In: Finifter, A. E. (ed): Political Science: The State of the Discipline. The American Political Science Association, New York 1983. Viz rovněž Lieber, R.: No Common Power. Understanding International Relations. 2nd edn. Harper Collins Publishers 1991, kapitola II.

⁶¹ Morgenthau, H. J.: cit. dílo, s. 204–223.

⁶² Základní přehled problému moci a její kvantifikace viz Ray, J. L.: Global Politics. 3rd edn. Houghton Mifflin Comp., Boston 1987, s. 165–177.

⁶³ Cit. dle Cusack, T. R., Stoll, R. J.: Exploring Realpolitik. Probing International Relations Theory with Computer Simulation. Lynne Rienner Publishers, Colorado 1990, s. 55.

⁶⁴ Tamtéž, s. 31.

⁶⁵ Viz Gulick, E. V.: cit. dílo, s. 30–31.

⁶⁶ Blíže viz Cusack, T. R., Stoll, R. J.: cit. dílo, s. 47–50.

⁶⁷ Gulick, E. V.: cit. dílo, s. 53–54.

⁶⁸ Srov. Cusack, T. R., Stoll, R. J.: cit. dílo, s. 35. Viz též Organski, A. F. K.: cit. dílo, s. 292.

⁶⁹ Viz Morgenthau, H. J.: cit. dílo, s. 190.

⁷⁰ Viz Claude, I. L., Jr.: cit. dílo, s. 75.

⁷¹ Viz tamtéž, s. 87.

⁷² Gulick, E. V.: cit. dílo, s. 45–47.

⁷³ Alternativní koncepce k rovnováze moci viz Sheehan, M.: cit. dílo, s. 145–169.

⁷⁴ Na tomto místě je vhodné připomenout hypotézu „rovnováhy ohrožení“ Stephens Walta, která – jak autor říká – „zdokonaluje tradiční teorii rovnováhy moci“. Walt je přesvědčen o tom, že „státy balancují proti těm státům, které je nejvíce ohrožují, a ty nemusejí být nejmocnějšími státy v systému“. Viz Walt, S.: The Origins of Alliances. Cornell University Press 1987, s. 263. Já se ovšem domnívám, že svou podstatou tato hypotéza zapadá do analýzy H. Bulla, a to konkrétně v rovině, která je vymezena párovým hlediskem subjektivní (percepční) versus objektivní (aktuální). Viz tamtéž, s. 6. Ohrožení (podobně jako moc v aronovském pojetí) je sociologická, vztahová proměnná. Její měření a hodnocení je tedy zprostředkováno směsí objektivních (kvantitativních) a subjektivních (kvalitativních, percepčních) kritérií. Kromě toho se domnívám, že proces vnímání hodnocení moci je neoddělitelně spojený, či v sobě dokonce obsahuje momenty vnímání a hodnocení ohrožení.

⁷⁵ Pollard, A. F.: The Balance of Power. Journal of the British Institute of International Affairs, March 1923, Vol. 2, s. 58. Cit. dle Claude, I. L., Jr.: cit. dílo, s. 12.

⁷⁶ Wight, M.: cit. dílo, s. 168.

Poznámka: První část této stati byla uveřejněna v časopise Mezinárodní vztahy, 1/1998.